

БЕРЕЖАНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

У статті висвітлено історію створення і діяльності Бережанського краєзнавчого музею з 1980 р. до 2012 р., клуби, товариства, гуртки, що діють при музеї. Зроблено огляд експозиційних залів, опис окремих експозиційних вузлів та експонатів. Подано кількісний облік експонатів музею.

Ключові слова: Бережани, музей, експозиція.

Бережанський краєзнавчий музей функціонує з 20 вересня 1980 р., відновивши тим самим музейну діяльність у місті після 55-річної перерви. Організатором його по праву вважається Степан Дудар, колишній працівник райсільгосптехніки, краєзнавець, згодом – Почесний громадянин м. Бережан. Завдяки йому та іншим співорганізаторам в історичній будівлі міської ратуші та Бережанської гімназії працює потужний центр культурно-освітнього та мистецького життя регіону.

Експозиція Бережанського краєзнавчого музею містить відомості про історичні, етнографічні, природничі особливості розвитку нашого краю від найдавніших часів до сучасності. Музейна експозиція займала 26 залів, але у зв'язку із реконструкцією першого поверху ратуші, на даний час відкрито для відвідувачів 15 залів: «Природничий зал», «Зал археології», «Епоха середньовіччя та козацькі часи на Бережанщині», «Бережанська гімназія – центр освіти, науки і культури», «Літературна Бережанщина», «Українські січові стрільці», «Зал історії «Пласту» та політичних репресій», «Друга світова війна», «Капелла «Боян», «Зал національного відродження», «Лемківська світлиця» та ін.

Природничий зал

Перший з експозиційних куточків музею – природничий, який знайомить відвідувачів з фізико-географічними умовами району, геологічною будовою, корисними копалинами, кліматом, водними ресурсами, фауною і флорою краю.

Тут представлено зразки корисних копалин, що використовують жителі у господарстві. Цей відділ приваблює десятками чучел тварин і птахів, адже тут можна зблизька оглянути вепра, який водиться у наших лісах, вовка, борсука, дику козулю, оленя, рись, лисицю, зайця, їжака; із птаства – сокола, кібця, ворону сіру, сороку, грака, бекаса, зе-

леного дятла, фазана... Велика кількість колб із зразками риб та земноводних, що є у водоймах нашого краю, завершують огляд цієї зали.

Зал археології

У цьому залі представлено історію нашого краю періоду кам'яного, бронзового та раннього залізного віків. Увагу відвідувачів привертає панорама «Стоянка первісних людей» (автором якої є М. Фролов).

Основну частину експозиції зали займають знаряддя праці, які використовували прадавні люди на території Бережанщини, зокрема кам'яні та крем'яні сокири, глиняні прясла до веретен.

З допомогою речових, документальних і фотоілюстративних матеріалів відтворено види господарської діяльності первісних людей: скотарство, землеробство, гончарне виробництво, примітивне ткацтво, полювання, а також виникнення первісних релігійних уявлень.

Епоха середньовіччя та козацькі часи на Бережанщині

Огляд експозиції починається від княжих часів, що представлені спорядженням давньоруського воїна, одягом княгині Ольги [1] та князя Володимира [2], барельєфом Данила Галицького, який виконав художник С. Мамчур). Привертає увагу й макет Бережанського замку (художник – З. Мігоцький), а також експонати, які розповідають про історію роду Синявських та зародження Бережан. Цінними є автентична бойова козацька коса, люльки XVII – поч. XIX ст., наконечник списа та козацький пістоль. Тут же знаходиться герб династії Потоцьких – володарів замку і земель Бережанщини [3].

Бережанська гімназія – центр освіти, науки і культури

Експозиція ознайомлює відвідувачів з історією найдавнішого навчального закладу міста, який розпочав свою роботу в 1805 р. Тут розміщено світлини та відомості про директорів, професорів та видатних гімназистів.

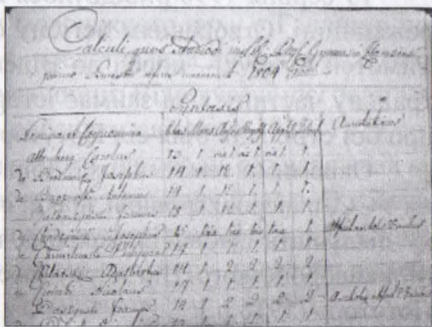
Життя гімназії з 1805 по 1944 рр. відображають документи, фотографії, книги, спогади, особисті речі тих, хто тут навчався. Серед них: М. Шашкевич, Б. Лепкий, А. Чайковський, Ф. Коковський, В. Бемко, Е. Ридз-Смігла, Я. Струхманчук, М. Мороз, В. Савчак, М. Кушнір та

інші. В експозиції представлені картини колишнього гімназиста А. Осадци; марки, стяжки, значки з історії України, які подарував С. Голяш, портрети провідників ОУН – УПА Д. Мирона-Орлика, О. Дяківа-Горнового; світлини репресованих гімназистів, свідоцтва, легітимації, альбоми. Цікавим є гімназійний часопис «Однорідка». Завершується експозиція матеріалами про відродження сучасної гімназії, де експонується книга «Березанська гімназія», в якій на понад тисячі сторінок розповідається про різні періоди життя навчального закладу.

Заслуговує уваги унікальний експонат – головний журнал гімназії за період з 1790 р. до 1817 р. [4]. Саме з цього журналу ми маємо точні відомості про навчання в гімназії перших її учнів. Серед них українці, які закінчили гімназію ще в Збаражі: професор Львівського університету Микола Нападєвич, Мартин Барвінський – український церковний діяч, педагог, доктор теології. Тут же записи про навчання своїх Маркіяна Шашкевича, – братів Авдиківських, представників родин Барвінських, Левицьких.

Серед прізвищ записані учні польського походження, зокрема, Мацей Бродович, який закінчив гімназію у 1805 р. Мацей Бродович (Brodowicz Maciej Jozef, 1790–1885) – відомий польський вчений-медик, педагог, поет. Народився 24 лютого 1790 р. у м. Гримайлів Гусятинського району. Навчався у гімназіях Збаража і Березан. Медичні студії закінчив у Віденському університеті в 1817 р. Пропрацювавши 5 років у віденських шпиталях, осів у Кракові. В 1823 р. став керівником лікарської клініки при Ягеллонському

університеті. Був добрим організатором науки. Двічі, упродовж 1839–1841 рр. і 1847–1848 рр., обирався ректором Ягеллонського університету. У 1847 р. професор медицини Мацей Бродович отримав почесне звання доктора філософії (*honoris causa*) цього університету. Автор спеціальних праць з медицини, поетичної збірки «Польові квітки» (1871).

Літературна Бережанщина

В цій залі представлено карту, на якій відзначено імена письменників – уродженців Бережанщини та вихідців з цього містечка, а також відомих особистостей, які жили працювали та перебували в місті й навколишніх селах. Серед них: І. Франко, М. Шашкевич, С. Твердохліб, А. Чайковський, М. Кічура, М. Рудницький, О. Гончар, І. Драч, Р. Лубківський, Д. Січинський, С. Крушельницька, О. Кульчицька. Про ті давні часи нагадують меблі робочого кабінету Осипа Маковея, які подарувала для музею його родина, листи та автограф вірша О. Маковея, свідоцтво про навчання в гімназії Михайла Рудницького.

Цікавим є експозиційний вузол, присвячений родині Лепких, експонований завдяки докторові Р. Смикові та краєзнавцеві В. Подуфалому.

У залі експонуються бюсти М. Шашкевича [5] (скульптор Д. Кривавич), О. Кульчицької (Е. Мисько) [6], Лесі Українки, М. Рудницького, І. Франка [7]; прижиттєві видання І. Франка, А. Чайковського.

Цікавими експонатами є дві чеканки, виконані на закланні в Іркутській області Степаном Біликом із хутора Гайок Бережанського району, присвячені М. Шашкевичу [8] та І. Франку [9] (датовані відповідно 1960 р. і 1961 р.).

Українські січові стрільці

19 серпня 1990 р. відбулося відкриття залу з історії УСС на Бережанщині. Створенням легіону січовиків у нашому краю займався Тимотей Старух – посол до Віденського конгресу. Експозиція, центральну частину якої займає історія бою на горі Лисоня, розповідає про бої стрільців біля сіл Потутори, Посухів, Куропатники.

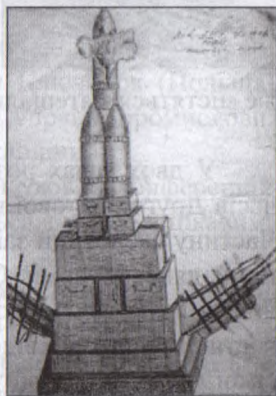
Окремими тематичними збірками представлено військові відзнаки УСС, паперові грошові знаки, світлини цього періоду, просвітницьку діяльність січовиків, зокрема твори Л. Лепкого, Р. Купчинського, М. Гайворонського. Цю збірку завершує книжка В. Дзіковського «Коло Потутор» (1916 р.).

Експонати цієї зали (офіцерський кухоль, зброя, ікона) зацікавили представників посольства Туреччини в Україні. Триває спільна робота науковців музею й турецьких учених-істориків щодо створення відділу експонатів і документів, пов'язаних із боями турецьких вояків у 1916–1917 рр. в Україні. Музей завдячує Василю Подуфалому за зібрані та видані пісенні збірники УСС, що містяться в експозиціях.

У 2012 р. напередодні фестивалю стрілецької та повстанської пісні «Дзвони Лисоні» було оформлено інсталяцію «Лисоня 3–4 вересня 1916 р. Бій одлунав», в якій використано уламки набоїв, кулі, гільзи, шанцевий інструмент, знайдений на місцях боїв на г. Лисоня.

В експозиції є оригінальні світлини січових стрільців з Бережанщини, поштові картки, які відправлялись з фронтів до родичів і знайомих. Окремий стенд розповідає про пам'ятник, який пропонували встановити члени Філії «Союзу українок» в Бережанах на цвинтарі січових стрільців у селі Посухів, поблизу Лисоні в 1926 році.

Експонується емблема регіонального фестивалю стрілецької та повстанської пісні «Дзвони Лисоні», що проводиться щороку на початку вересня під час відзначення роковин боїв на «Лисоні». В рамках цього проекту минулого року (2012) відкрито шанець «Лисоня гора бойової слави»

Зала історії «Пласту» та політичних репресій

Історія молодіжного руху в Галичині початку ХХ ст. представлена діяльністю «Пласту» на Бережанщині. Відвідувачі цієї зали мають нагоду побачити світлини 1925–1929 рр., однострій, грамоти, нагороди, що належали відомому пластунові сеньйору пласту В. Савчаківі, керівникові духовного оркестру Б. Старуху, пластунаському сеньйору, кавалеру ордена св. Юрія Я. Пришлякові.

У другому експозиційному ряді розміщено матеріали, які розкривають тему політичних репресій. Привертає увагу картина В. Сіменовича «Останню корову за несплату податків» [10]. Доповнюють тему атрибут судового чиновника (1920–1930–ті рр.) та кайдани того ж часу. Особливо зворушливими є декоративні вироби – вервечка з хліба та вишитий образок, що виготовила в ув'язненні Р. Рига. Завершують експозицію матеріали про М. Маруновича та В. Рокецького, які розповідають про злочини радянської репресивної машини. Тут

же містяться матеріали про голодомор 1932–1933 рр.

Друга світова війна

У двох залах розміщено багатий історичний матеріал про події часів Другої світової війни, які мали місце на території нашого краю. Частину експозиції займають відомості про українських солдатів, воїнів Радянської армії. Серед експонатів – світлини, нагороди, фронтові листи–трикутники, фото, щоденник, зброя, особисті речі бійців. Інша частина експозиції відображає історію створення Української Повстанської Армії та її боротьбу за волю України. Особливо цінними є оригінальні світлини вояків УПА О. Заяць, Я. Бугери, Я. Старуха, Ю. Борця і фотоальбоми про перебування на засланні. Гордість музею – матеріали, що розповідають про зв'язку головнокомандувача УПА Романа Шухевича Галину Дидик. Тут представлено її особисті речі – полотняна сумочка [11], молитовник [12], листування із Софією Коковською. Частина експозиції розміщена в стилізованій криївці, яку відвідувачі можуть побачити через «замасковане» віконце.

У залі також містяться різноманітна література, що розкриває тему створення та функціонування української дивізії «Галичина» та діяльність УПА.

Капела «Боян»

Гордість Бережан – самодіяльна народна капела «Боян», яка заснована в 1892 р., Біля джерел її створення стояли А. Чайковський та О. Нижанківський. Продовжує свою діяльність капела й сьогодні. Не

менш важливу роль в популяризації українського пісенного мистецтва відіграв хор «Просвіта», відомий своїми виступами в Києві, Львові, Яремче, Косові, Тернополі та інших містах України. Його спів неодноразово чули в Польщі.

Експонати зали розповідають про хорові колективи організацій та сіл, представлено костюми хорових і танцювальних колективів, старовинне піаніно. Зацікавлений відвідувач знайде тут відомості про хорові колективи українців Англії, Канади, Австралії та їх керівників: В. Кардаша, Я. Бабуняка, братів Пришляків, С. Мороза, братів Постоланів. У вітринах – світлини, документи, афіші, сувеніри.

Зал національного відродження

У залі представлено експозиційні вузли: воїни-афганці, з історії футболу на Бережанщині, про місто-побратим Ключборк (Польща), майстрів народних промислів, з історії міської управи, промислових підприємств і установ міста, новітні часи Бережанщини.

В залі найчастіше збираються учасники наукових конференцій, науково-просвітницьких заходів, тут відбуваються зустрічі з цікавими людьми, уроки народознавства і краєзнавства.

Історія побуту та культури депортованих українців з Надсяння, Підляшшя, Холмщини, Лемківщини 1944-1946 рр.

Ужиткові речі, предмети побуту, знаряддя праці, одяг, вироби лемківських різьбярів зібрані в окремій залі. Тематична література, світлини, документи з життя товариства «Лемківщина» доповнюють експозицію. Представлений куточок про діяльність гурту «Лемкиня». Більшість матеріалів є автентичними, привезеними з місць колишнього проживання.

Етнографічна колекція

В етнографічній колекції музею експонуються знаряддя праці, одяг, прикраси та інші ужиткові речі. Особливої уваги заслуговує 28 відновлених українських костюмів часів Київської Русі, Козаччини і традиційних народних, подарованих музеєві нашою землячкою Марією Карпишин (США). Велика кількість предметів побуту XVIII–XX ст. приваблює відвідувачів і дослідників, котрі цікавляться фондовим матеріалами.

Музей пишається колекцією вишивок, яку збирають наукові співробітники музею, члени клубу «Бережанські вишивальниці». Цей клуб

функціонує при музеї (голова – член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Т. Дубіч). Член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Марія Хамар-Голяш (Львів) передала в дар музею колекцію з 76 рушників, зібраних в 16 областях України. Вишивки датовані 1936–1990 рр.

У музеї зберігаються колекції робіт художників: В. Савчака, А. Манастирського, В. Манастирського, М. Мороза, Я. Струхманчука, Т. Осадци, А. Осадци, І. Карася, о. Д. Блажейовського, А. Перейми, М. Бездільного, І. Копчика, І. Мердака, А. Ясіновського, Б. Ткачика, В. Іванишина, В. Шайноги, Я. Крука, О. Шупляка, М. Кузіва, Б. Дмитруся, М. Субчака, З. Мігоцького, Р. Дмитришина, А. Наконечного і багатьох інших митців, творча діяльність котрих пов'язана з Бережанщиною.

На сьогодні у предметній класифікації загального фонду музею налічується понад 16 тис. експонатів: речових – 1478, образотворчого – 787 та декоративно-ужиткового мистецтва – 490, письмових документів – 5748, нумізматики та боністики – 2823, фотографій – 1552, природничих унаочнень – 48, а також чимало кіно-, фото- та відеоматеріалів. Музей розміщено у 15 залах, 4 з яких – виставкові. Він займає другий поверх 200-літньої ратуші. Площа музейної території становить 917 кв. м., в тому числі експозиційна площа – 751 кв. м.

При музеї створено і успішно функціонують товариство «Лемківщина» (голова Г. Мострянська), гурт «Лемкиня» (голова Т. Тремба), клуб «Бережанські вишивальниці», «Рада художників» (голова З. Мігоцький), гурток писанкарства (керівник Т. Дубіч). Музей співпрацює з районним будинком творчості школярів і молоді (З. Токарська), міським товариством Асоціації філателістів України (О. Поливко), міським клубом «Колекціонер» (О. Караневич), кластером сільського туризму «Мальовнича Бережанщина» (О. Постолан), Бережанською міською громадською організацією «Рідне місто» (В. Якимів), екологічним клубом «Край» (Г. Проців).

Працівниками музею, членами товариств і клубів, що діють при ньому, проводиться чимало заходів, які носять культурно-просвітній характер, сприяють вихованню шкільної молоді та юнацтва в дусі патріотизму та всебічного розвитку. Надаються наукові консультації з краєзнавства, етнології, етнографії тощо. Щорічно музей проводить

міжнародні та всеукраїнські наукові конференції, учасниками яких є місцеві науковці і краєзнавці, дослідники з Тернополя, Львова, Івано-Франківська, Луцька, Чернівців, Києва, а також студентська і учнівська молодь, та представники зацікавленої громадськості. Традиційними є образотворчі виставки місцевих художників та зарубіжних митців.

Про успішну роботу краєзнавчого музею свідчить те, що він тричі визнавався «Кращим музеєм області»: у 2000 р., 2004 р. та 2005 р. Музей неодноразово отримував нагороди від Тернопільської обласної ради та адміністрації за збереження історичного минулого та за вагомий внесок у розвиток музейної справи України. У 2012 р. колектив музею нагороджений почесною грамотою Тернопільської ОДА за сумлінну працю, високий професіоналізм та особистий внесок у розвиток туризму в області.

Таким чином, Бережанський краєзнавчий музей відіграє важливе значення у культурно-мистецькому розвитку краю. Експонати, зібрані у музеї, представляють багатий фондний матеріал, відкритий для наукових досліджень і пошуків. Виставки Бережанського краєзнавчого музею користуються незмінною популярністю серед відвідувачів.

Список використаних джерел

1. *Бережанський краєзнавчий музей КН (далі – БКМ КН). – № 8334. – Інв. № 782.*
2. *БКМ КН. – № 8339. – Інв. № 787.*
3. *БКМ КН. – № 2753. – Інв. № 199.*
4. *БКМ КН. – № 7384. – Інв. № 2956.*
5. *БКМ КН. – № 234. – Інв. № 4.*
6. *БКМ КН. – № 235. – Інв. № 5.*
7. *БКМ КН. – № 233. – Інв. № 3.*
8. *БКМ КН. – № 9143. – Інв. № 923.*
9. *БКМ КН. – № 9144. – Інв. № 924.*
10. *БКМ КН. – № 392. – Інв. № 24.*
11. *БКМ КН. – № 6791. – Інв. № 837.*
12. *БКМ КН. – № 7084. – Інв. № 2817.*

THE BEREZHANY HISTORY MUSEUM

The article covers the process of the establishment and operation of The Berezhany History Museum from 1980 up to 2012, as well as those clubs, societies, groups that operated at the museum. The review of the museum exhibition halls along with the individual units and exhibition displays description has been done. The quantifiable registration of the museum stock exhibits is suggested.

Key words: Berezhany, museum, exhibition.

На сьогодні у предміській класичній забудові міста Березань зосереджені дві історичні музеї: Історико-етнографічний музей історичного містечка Березань та Музей історії містечка Березань. Історико-етнографічний музей історичного містечка Березань було засновано 1980 року, а Музей історії містечка Березань – 1982 року. Історико-етнографічний музей історичного містечка Березань є одним з найкращих музеїв у місті Березань. Він має велику колекцію експонатів, які відображають історію містечка Березань з давніх часів до наших днів. Музей історії містечка Березань є одним з найкращих музеїв у місті Березань. Він має велику колекцію експонатів, які відображають історію містечка Березань з давніх часів до наших днів.

Праці музею, окрім виставок, проводяться чимало заходів, які носять культурно-просвітній характер, спрямовані на виховання національної свідомості та любові до батьківщини та всебічного розвитку. Надіються на наукові консультації з краєзнавства, етнології, етнографії тощо. Щорічно музей проводить